

Två säckpipor med tillbehör

En inblick i Mogens Zielers fantasifulla värld

AF MATS d HERMANSSON

I Musikhistorisk Museums samlingar ingår två stycken skotska höglandssäckpipor¹ som har tillhört den danske konstnären och grafikern Mogens Zieler (1905-1983).

Såvitt det är känt, var Zieler den förste skandinav som på allvar försökte lära sig spela skotsk säckpipa. I Zieler-samlingen ingår, förutom säckpiporna, ett flertal andra för

Mogens Zielers skotska höglandssäckpipa.
Mogens Zieler's Scottish Highland bagpipe
(MMCCS no. 1983-32).
(Photo: Ture Bergstrøm).

Mogens Zielers pakistanskstiltverkade
höglandssäckpipa. *Mogens Zieler's Pakistani-
made Highland bagpipe* (MMCCS no. 1983-31).
(Photo: Ture Bergström).

säckpipsblåsaren nödvändiga tillbehör såsom extra melodi-
pipor, practice chanters (munblåsta övningspipor då man
lär sig spela skotsk säckpipa), ett antal olika rörblad, nya
och använda fårskinnssäckar, hampsnöre, ventiler, korkar,
munstycken, etc. Samlingen innehåller även ett arkiv med
böcker, artiklar, noter, brev, anteckningar och andra hand-
lingar som rör Mogens Zielers säckpipsintresse.²

Syftet här är att med utgångspunkt i museiföremålen och
arkivet teckna en bild av Mogens Zielers intresse för skotsk

säckpipsmusik och diskutera betydelsen av säckpipsspelet
för Zielers och de övriga tidiga skandinaviska säckpips-
entusiasternas identitetsskapande. Vidare kommer Zielers
säckpipsintresse att ställas i relation till några aspekter av
hans måleri.

Förutom material som finns i Zieler-samlingen bygger
artikeln till stor del på en bok om Mogens Zielers liv och
konstnärsskap av Carl Fredrik Garde³ samt på min avhand-
ling om den skotska säckpipskulturen i Skandinavien.⁴

Konstnären Mogens Zieler

Som barn bodde Mogens Zieler med sina föräldrar i Köpenhamn. Hans mor var lantbrukardotter och hans far sjö-officer. Zielers konstnärliga intresse framträdde tidigt och i trettonårsåldern gjorde han sina första försök att måla. Därtill läste och skrev han både prosa och lyrik. Under flera år fick Zieler undervisning i violinspel, men han nödgades sluta med det på grund av en senknuta.⁵

Redan som tonåring började Zieler skriva dikter vilket han fortsatte med som vuxen. Han gav aldrig ut någon egen diktsamling, men några av hans dikter publicerades i en antologi med modern dansk lyrik. Zieler tecknade även omslaget till antologin. I sin bok om Zieler skriver Carl Fredrik Garde:

*Zieler blev ved med at digte og gør det for øvrigt stadig nu og da. Mange af de tusindvis af notater, han har gjort blot for at huske tanker og indtryk, står som rene digte. Det poetisk-paradoksale slår ofte igennem hans hastigt nedskrevne sætninger.*⁶

Men det var inte som författare Zieler skulle bli känd utan som målare, grafiker och bokillustratör. Han studerade för den danske målaren Harald Giersing (1881-1927) och senare vid den grafiska skolan bildad av Aksel Jørgensen (1883-1957) vid Kunstakademiet i Köpenhamn.⁷

Enligt Garde kom Zielers lyrikintresse att få stor betydelse för hans grafik och måleri och han fortsätter:

*Og den fantasi, der fik ham til at digte i ord, har han udviklet til en eksplosiv kraft i sine billeder. Han både maler og digter dem, de er fulde af myter – vel at mærke myter, der ikke kan omsættes i ord, men som hænger nøje sammen med farven, formen, hele billedopbygningen.*⁸

Zieler var en mycket noggrann konstnär med ett i det närmaste egensinnigt intresse för detaljer. Hans bilder balan-

serar mellan det kända och det okända eller exotiska. Carl Fredrik Garde skriver:

*... hans forhold til virkeligheden er paradoksalt. Han lever i nær kontakt med naturen og den synlige verden, men bevæger sig samtidig langt bort fra den i tid og rum. [...]*⁹

Der er ikke noget mærkeligt i, at danske kunstanmeldere ofte beskæftiger sig med det eksotiske i Zielers kunst. Den side af ham må selvfølgelig interessere, netop fordi han er een af vore egne. Men det er især udenlandske kritikere, der har peget på, at han netop er en dansk kunstner, og at det er heri man skal søge grunden til hans egenart.

*Jeg spurgte ham engang, om han aldrig havde tænkt på at bosætte sig i udlandet som andre, der rejste ud i ubemærkethed og vendte hjem som berømte mænd. – Nej, svarede han, det ville være for dyr en billet til berømmelsen. Jeg må bevare min identitet, blive stående på min rod.*¹⁰

Genom Gardes beskrivning framstår Zieler som en mycket noggrann person och konstnär med en väl utvecklad iakttagelseförmåga, fast förankrad i sin danska identitet, men med stor förmåga att ge sig ut i fantasirika exotiska tankeexperiment.

Mogens Zieler fångas av säckpipans ljud

Intresset för att spela en viss typ av musik kan naturligtvis uppstå på många olika sätt. Det är vanligt att en individ lär sig spela en viss typ av musik därför att den spelas av någon i familjen eller bland vänner. Spelintresset riktas också ofta mot musikformer som är populära vid en viss tidpunkt eller i en viss grupp. Ytterligare faktorer av betydelse är tillgången på undervisning och instrument.

När det gäller musik som är ovanlig i den miljö som en viss individ vistas i blir situationen något annorlunda, just

därför att individen exponeras för musiken i mycket liten utsträckning. Musiken kan därför uppfattas som konstig och svårtillgänglig. Dessa senare begrepp kan dock om- tolkas positivt till exotisk och därför eftertraktansvärd. Skotsk säckpipsmusik i Danmark i mitten av 1900-talet torde kunna hänföras just till sådan annorlunda och sällan hörd musik.

I min avhandling om den skotska säckpipskulturen i Skandinavien diskuterar jag ingående möjliga processer involverade då några få danskar, norrmän och svenskar under mitten av 1900-talet fick ett så brinnande intresse för skotsk säckpipsmusik att de bestämde sig för att börja lära sig spela själva.¹¹ Det var ett särpräglat musikinstrument de hade fattat tycke för – den stora höglandssäckpipan med rötter i det gaeliska klansamhället och den brittiska armén. Under 1500-talet började säckpipan användas som en del i klanhövdingarnas politiska maktpararat vid de små klanhoven i västra högländerna. Höglandspipans kraftiga ljud och ståtliga utseende användes för att göra intryck på både vänner och fiender. Då klansamhället försvagades och försvann under 1700-talet anammades höglandspipan av den framväxande brittiska armén varvid dess funktion som den politiska maktens instrument stärktes ytterligare.¹² Kring 1850 adderades marschtrummor till musiken. Samtidigt utvecklades säckpipan till att bli en nationell ikon för Skottland.¹³

Det är troligt att det just var höglandspipans dedikerade förmåga att göra både klingande och visuellt intryck som gjorde att några av de första pionjärerna i Skandinavien blev så gripna att de bestämde sig för att försöka börja spela själva. Detta trots att de bara exponerats för musiken under mycket kort tid och trots att det inte fanns någon i Skandinavien som kunde lära ut konsten att spela.

Mogens Zielers fick sitt intresse för den skotska säckpi- pan då han en dag stod och arbetade på ett träsnitt, sam- tidigt som han lyssnade på radion. Utsändningen var ett reportage från George V's begravning i Storbritannien 1936.

I ett utkast till ett svar på en intervju om sitt säckpipsin- tresse skriver Zieler:

Jo pludselig spidsede jeg ørerne ganske særligt – langt borte fra kom en vidunderlig, sørgmodig og samtidig beroligende musik; den strømmede evindeligt uden pau- ser, medens trommerne, især stortrommen fastholdt den betagende rytme; nærmere, nærmere, nærmest, saa gik de forbi mikrofonen og melodien der ustandseligt var den samme (det var forresten »Skye Boat Song») aftog mere og mere sammen med de dumpe stortrommeslag. Melodiens skønhed, den monotone pompøse stemning betog mig; jeg fik lyst, umaadeligt lyst, til at finde ud af sagen. [...]

[J]eg blev straks stillet overfor en af sækkepi- bens karakteregenskaber, den evindelige strøm af toner, der uden pauser fremkalder en slags afslappende monotoni, der snart efter fremkalder optimisme og ny energi. Nerverne beroliges og friskt initiativ opstaar – det er det sækkepi- bens anvendelse i krig afhænger af.¹⁴

I förordet till sin andra notbok med danska melodier för skotsk säckpipa skriver Zieler att han själv började spela 1948.¹⁵ Till att börja med tillägnade han sig sina spelkuns- kaper på egen hand, men efterhand fick han kontakt med några av Skottlands mest kända säckpipsblåsare. Vid ett tillfälle fick Zieler undervisning en hel natt av den skotske piparen John D. Burgess då denne besökte Köpenhamn. Då Zieler spelade fel slog Burgess honom på fingrarna med en linjal. Smärtan lindrades dock med lämpliga kvantiteter whisky.¹⁶

Det var The Drums and Pipes of The Gordon High- landers som Mogens Zieler hade hört på radio då han fick sitt säckpipsintresse, och senare fick han också kontakt med säckpipsbandet från detta höglandsregemente då de besökte Köpenhamn. Säckpipsbandet från The Gordon

Highlanders finns för övrigt förevigade som motiv på några av Zielers målningar.

I samband med att The Saint Andrew Society of Denmark¹⁷ anordnade en bal för att fira Skottlands nationaldag 1957, inbjöds Ronald Lawrie från The City of Glasgow Police Pipe Band för att spela. Även vid detta tillfälle fick Mogens Zieler lektioner. Vid en intervju 1999 med Pipe Major Ronald Lawrie i Oban berättade han om sitt möte med Zieler:

Mogens was a self taught piper and he was drooling at the mouth for pipers to come and help him, and he was a very good student, so keen so willing to learn. [...] I showed him a few things, [...] how to practice, what to practice, how to set up pipes, chanter reeds, drone reeds, piping in general in its entirety. [...] He was merely a beginner [...] very cautious if he was going to make a simple movement like a taorluath or a doubling [ornament i säckpipsmusik (förf. kommentar)], [...] and of course I think he was a bit nervous at first too, although, once we had a couple of bottles of King George half way down the line, you know, we all loosened up after that.¹⁸

Zieler hade förförts av högländspipans musik och gav sig därför i kast med att lära sig så mycket han kunde om instrumentet och musiken. Sina säckpipsstudier bedrev han med samma noggrannhet och intresse för detaljer som i sin yrkesutövning som målare och grafiker. Av noter och anteckningar i Zielers arkiv framgår att han bedrev

Mogens Zieler spelar på sin pakistansktillverkade högländsäckpipa. Pipan finns på Musikhistorisk Museum i Köpenhamn. *Mogens Zieler playing his Pakistani-made Highland bagpipe. Today the bagpipe is housed in the Musikhistorisk Museum in Copenhagen. (Photo: Demokraten, 1965, unknown photographer).*

sina studier mycket seriöst. Han nöjde sig inte med att försöka lära sig spela den 'lättare' repertoaren bestående av marscher, airs och danslåtar som jig, strathspey och reel, utan han gav sig också i kast med den svårfraserade 'klassiska' piobaireachd-musiken¹⁹ med rötter i det gaeliska klansamhället.

Början till en marginell skandinavisk skotsk säckpipskultur

Tillsammans med några andra entusiaster bildade Mogens Zieler 1949²⁰ The Pipers' Club of Copenhagen – en vän-skapsförening där medlemmarna samlades regelbundet för att spela och utbyta erfarenheter. Paul Martin Holm, en av de mest engagerade säckpipsblåsarna och ledarna i det danska säckpipsbandet The Heather Pipes & Drums of Copenhagen, blev medlem i klubben 1968, och i en kort artikel om säckpipsspelet i Danmark skriver han:

Der var kun få, som spillede, mindre end 20 personer, og indtil da var det sket under kunstmaleren Mogens Zielers ledelse. Han var den første danske piper – siden middelalderen? – og startede vistnok i 1947. Han holdt jævnligt møder, er det blevet mig fortalt, hvor der blev øvet, uden at det dog kunne karakteriseres som egentlig undervisning.²¹

I slutet av 50-talet flyttade den skotske skulptören och säckpipsblåsaren Robert Allan Miller till Köpenhamn med sin danska fru. Miller, som hade lärt sig spela som barn i The Boys' Brigade,²² stod ibland och spelade i sitt konstgalleri beläget på Strøget i Köpenhamn. Vid ett av dessa tillfällen kom Zieler in i galleriet och bjöd in Miller att bli medlem i The Pipers' Club, vilket Miller accepterade. Vid en intervju i Edinburgh 1999 förklarade Robert Miller att Mogens Zieler var mycket noggrann som lärare, och han fortsätter:

Mogens Zieler was a meticulous painter, now, that was carrying through to lessons on the pipes, and he wasn't going to let them [his pupils] get off with slaphappy finishing.²³

Enligt Miller var det några av de yngre eleverna som tyckte att Zielers undervisning var för noggrann och att de inte fick gå tillräckligt fort fram. Efterhand var det också flera

av klubbens medlemmar som hade som mål att starta ett säckpipsband, och 1967 började ett antal medlemmar spela mer regelbundet under Robert Millers ledning. Utifrån denna grupp bildades under 1968-69 två säckpipsband i Köpenhamn – The Scottish Piping Society of Denmark med Jørgen Svensson och Palle Schjerning i spetsen och Gladsaxe Pipe Band med bland andra Robert A. Miller, Paul Martin Holm och Peter Anton Jespersen.

I och med bildandet av The Pipers' Club gjorde Mogens Zieler en insats genom att sammanföra säckpipsentusiaster i Danmark, och några av dessa startade de första danska säckpipsbanden efter skotskt mönster. Zieler själv var dock snarare motståndare till att kopior av skotska band skulle skapas i Danmark, och han var således aldrig involverad i själva bildandet av dessa band.

Dansk eller skotsk identitet?

I sin artikel »Bliver man skotte af at spille på sækkepipe?« berör Lisbet Torp, direktör för Musikhistorisk Museum i Köpenhamn, hur högländssäckpipan och den 'moderna' kilten²⁴ under slutet av 1700- och början av 1800-talen i nationalromantisk anda gjordes till nationella symboler för Skottland.²⁵ Artikeln, som huvudsakligen behandlar frågan om uppkomsten av nationella instrument, syftar dock inte till att explicit besvara frågan som ställs i rubriken.

I Skandinavien är begreppet säckpipa starkt kopplat till Skottland, och personer med skandinaviskt ursprung som idag spelar skotsk säckpipa har genom sitt intresse ofta lärt sig mycket om Skottland och skotsk kultur. Några kan nästan mer än 'vanliga' skottar om den skotska kulturen som är kopplad till Högländspipan, men de är ändå inga skottar, och de betraktar sig i allmänhet inte heller som sådana. Hur mycket de än kan om skotsk kultur så blir de inte insiders i den skotska kulturen, men genom sin kunskap blir de vad jag har kallat hyperinsiders. Termen betecknar inte en bättre insider, utan en outsider som skaffat sig ovanligt mycket insiderkunskap.²⁶

Med den skandinaviska allmänheten förhåller det sig annorlunda. De skandinaviska säckpipsblåsare och trummare som bär i kilt i samband med sitt musicerande (vilket för övrigt alltid publik och arrangörer förväntar sig) blir nästan alltid kallade för 'skottarna', trots att alla vet att de är danskar eller svenskar. Förklaringen torde vara att 1800-talets nationalromantiska begreppsliggörande av kultur fick en så enorm genomslagskraft att det fortfarande är en del av människors språkliga vardag. Således blir man i publikens ögon skotte av att spela säckpipa.²⁷

För Mogens Zieler var identitetsproblematiken mycket central. Till skillnad från de flesta andra skotska säckpips-pionjärerna i Skandinavien var han motståndare till att den skotska säckpipskulturen skulle importeras, och som han uttryckte det, plagieras i Skandinavien, men där Zieler upplevde ett identitetsproblem såg många av de andra skandinaviska pionjärerna en möjlighet att skapa sig en egen färgstark identitet. För flertalet medlemmar i de ny-startade banden var kiltarna, paraduniformerna och den traditionella skotska militärinfluenserade framförandepraxisen en självklar del av musikintresset.

Mogens Zieler polemiserade mot dem för att de hade givit sig in på en i hans mening felaktig väg. En av Zielers värsta meningsmotståndare var Per Colliander, initiativtagare och pipe-major i det första svenska säckpipsbandet – The Thistle Pipe Band – vilket bildades i Stockholm 1968.²⁸ I samband med att The St. Andrew Society of Denmark 1971 organiserade den första tävlingen i skotsk säckpips- och trumspel i Skandinavien, skrev Zieler i ett utkast till ett brev till Major John Durbin i The Gordon Highlanders:

[T]hey [The St. Andrew Society of Denmark (förf. anm.)] want to copy the [S]cottish competitions here in Denmark. And I say: We are not Scots; we shall make it our own way, and first shape a [D]anish tradition. But the other [D]anish players want to copy, and behave like Scots; the[y] use correct [S]cottish uniforms, and other Danes, I think of the listeners and the specta[t]ors believe

*they are listening to a real [S]cottish band. I find this development ridiculous.*²⁹

Zieler tog också upp frågan med Seumas MacNeill, som under lång tid var ledare av The College of Piping i Glasgow och dessutom var redaktör för The Piping Times – ett månadsmagasin främst för solosäckpipsspelare. Zieler fick dock inte medhåll av MacNeill som skrev tillbaka:

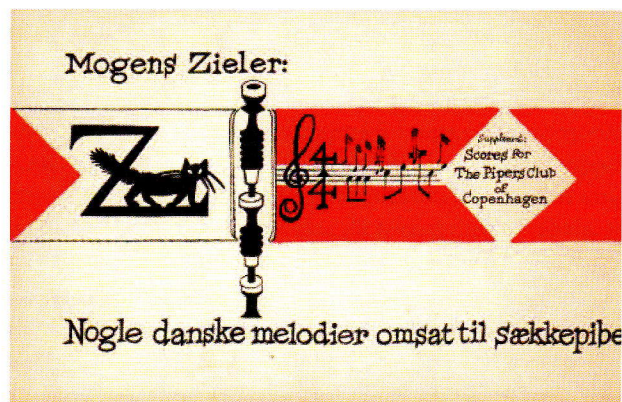
When people who are not Scots want to learn to play the bagpipe I feel that they pay us a big compliment. I am not sure why they want to learn, and I am often asked this question.

*If in addition they want to wear our Highland dress, I feel that this to[o] is a compliment, and I admire their courage. It seems a strange state of affairs, but there must be a reason behind it. I wish I knew what it is.*³⁰

Skälet som Seumas MacNeill inte såg var just sökandet efter identitet. För de skandinaviska säckpips-pionjärerna var det inte nog med att fascineras av musiken och kulturen – att vara åhörare och åskådare. På något sätt hade säckpipsmusiken gjort ett sådant intryck på dem att ett starkt behov av att spela själva uppstått hos dem. De ville inkorporera musiken i sin egen identitet och på så vis också bli en del av kulturen som de fascinerats av.

Framförandet av musik innehåller också ofta ett exhibitionistiskt inslag eftersom utövaren vill bli hörd och sedd för att på så sätt kommunicera något till publiken. I bästa fall uppstår en kontakt mellan utövare och publik där publiken speglar sig i artistens framförande och artisten ser sitt framförande speglat i publikens reaktion. Jag kallar detta för en dialektiskt narcissistisk reflektion.³¹

Enligt min mening hade Zieler i grunden samma identitetsmotiv för sitt säckpipsintresse som de övriga skandinaviska pionjärerna – han ville göra säckpipan till en del av sin identitet. Carl Fredrik Garde skriver att Zieler balanserade mellan det vardagliga och det paradoxala och exotiska

Framsida av Mogens Zielers första notbok *Nogle danske melodier omsat til sækkepibe* (Zieler, 1966). Frontpage of Mogens Zieler's first music book *Nogle danske melodier omsat til sækkepibe* [A collection of Danish Tunes arranged for the Bagpipe] (Zieler, 1966).

i sina bilder. Zielers egen beskrivning av upplevelsen då han första gången hörde säckpipsmusik på radio förklarar hur musiken gjorde ett mycket starkt intryck på honom, samtidigt avslöjar det målande språket i beskrivningen att upplevelsen var i nära samklang med det exotiska i Zielers konstnärsskap. Musiken gjorde ett så starkt intryck på honom att han inte kunde nöja sig med att vara åhörare; han »fik lyst, umaadeligt lyst, til at finde ud af sagen«.

Garde menar att Zieler i säckpipsmusiken fann en klingande parallell till flera aspekter i sitt måleri. Höglandspipans musik, förknippad med ett romantiskt sägenomspunnet Skottland, har likheter med exotismen och det paradoxala i Zielers konst. Själva musikens uppbyggnad, där små ofta repeterade klingande element bygger upp helheten och där varje detalj tillmäts den största vikt, har likheter med Zielers teknik att i sina bilder skapa en sorts variationsrik monotoni genom repeterandet av små detaljer.³²

Det var inte bara musiken som intresserade Zieler. Han

var också mycket fascinerad av den visuella och disciplinerade militära sidan av de skotska säckpipsbanden, och de figurerar som motiv i några av hans målningar. Om en av dessa – 'Skotsk pipe band' (1959) – skriver Carl Fredrik Garde:

Bandet, antallet af mænd med piber og trommer, svarer til virkeligheden. Indtrykket af uniformerne er korrekt: strudsferhuerne, de svingende skulderplaid'er, bandolérerne, de mange sorte og hvide pipemundinger, der stirrer mod een, alt i en rytmisk sammenhæng, der yder den militære side af sagen retfærdighed. Men samtidig er billedet ekspressivt og uafhængigt af det taktfaste og matematiske. Det er ikke kun en gengivelse af en flok spillende højtlændere ordnet i geledder og kolonner, det er musikens sjæl fastholdt i en stor paradoksal bevægelse.³³

Även små detaljer i säckpipans utformning var föremål för Zielers skarpa observationsförmåga och fungerade som inspiration i hans konst. Ett exempel på detta är mosaiken »Musik-dyr« på Tivolis Koncertsals fasad, gjord av Zieler 1956, där detaljer som ögonen på musikdjuren för tanken till toppen på en elfenbensbeslagen bordun.³⁴

Samtidigt som Zieler i sitt säckpipsintresse delade många drag med övriga skandinaviska säckpips pionjärer fanns det skillnader som kan förklara hans motstånd mot att den skotska kulturen skulle importeras och plagieras i Skandinavien.

I sin bok *Musikk og identitet* påpekar musikkforskaren Even Ruud: »Identitetsdannelsen forgår alltid innefor en bestemt sosial, historisk og kulturell kontekst.«³⁵ Zieler fick sitt intresse för säckpipan 1936 och han började själv spela under 1940-talet, men det var först under 1960-talet som några ytterligare få skandinaver började intressera sig på allvar för den skotska höglandssäckpipan. Från 1940 till 1960 hade det västerländska samhället förändrats på många sätt. På grund av den snabba industriella och ekonomiska tillväxten i västvärlden fick många människor mer fritid.

Synen på fritid förändrades och människors utövande av olika fritidsaktiviteter ökade, bland annat i form av turism och resande. Tillsammans med den explosionsartade utvecklingen av massmedia skapade detta en alltmer ökande globalisering, där det som tidigare varit fjärran nu genom den tekniska utvecklingen kom närmare. Lokala traditionella värderingar ifrågasattes i större utsträckning än tidigare, och vi fick vad samhällsforskaren Anthony Giddens har kallat för »the post traditional order of modernity»,³⁶ det vill säga ett i vissa avseenden friare samhälle där traditionen förlorar i betydelse, men där varje individ förväntas och i någon mån måste skapa sin egen livsstil och identitet.

Giddens tankar kring »the post traditional order» kan i någon mån förklara varför det skandinaviska intresset för den främmande skotska säckpipskulturen tog fart under 1960-talet, och varför det för flertalet av pionjärerna inte var problematiskt att i identitetsskapandet förutsättningslöst anamma en främmande kulturs attribut.

Zieler, däremot, tillhörde en tidigare generation, där traditionen och den egna nationella identiteten uppfattades på ett annorlunda sätt, kanske som något mer grundläggande, något man inte borde överge alltför lättvindigt. Garde skriver att Zieler inte ville nå berömmelse genom att flytta utomlands, utan som Zieler själv uttryckte det: »Jeg må bevare min identitet, blive stående på min rod.»³⁷ Det framstår som att Zieler ville göra med sitt säckpipsintresse som han gjorde i sina målningar. Han ville ha en fot i verkligheten och en i fantasin. Kanske insåg han också vilken oerhört stark kultur han hade stött på i säckpipsmusiken, en kultur som det var lätt att förälska sig men också att förlora sig i.

För en framgångsrik konstnär som Zieler var naturligtvis också frågor om äkthet och plagiat centrala. Hans farhåga om plagiatet besannades också på så vis att den skotska pipe band-kultur som efterhand växte fram på några få ställen i Skandinavien, i stort sett var en exakt kopia (eller klon) av den skotska förebilden.³⁸ Men där Zieler såg ett plagiat såg

de andra pionjärerna efterhand en gemenskap i en global kultur av »skotska» säckpipsblåsare och trummare.

Såvitt det är känt var Zieler den första personen i Skandinavien som på allvar började lära sig spela på den stora högländssäckpipan. Han fick sitt intresse nästan tjugo år innan de andra skandinaviska pionjärerna började spela. Om det på 40-talet ur identitetssynpunkt var svårt för någon i Skandinavien att på allvar lära sig spela ett instrument så hårt förknippat med en främmande kultur som högländspipan, så finns det ett mått av logik i att det just var en framgångsrik, men till viss del egensinnig och litet excentrisk konstnär som Mogens Zieler som gjorde det.

En dansk repertoar för skotsk säckpipa

Från början var det just den klingande skotska pipe band-musiken som hade berört Mogens Zieler, och han lade ned mycket energi på att försöka lära sig spela korrekt enligt den stränga skotska traditionen. Samtidigt hade han ett stort intresse av att utveckla vad han kallade en dansk stil för skotsk säckpipa.³⁹ I Zieler-arkivet finns flera anteckningar, utkast och listor till en dansk repertoar för högländspipa liksom original och förarbeten till hans två utgivna notböcker *Nogle danske melodier omsat til sæk-kepibe* [del 1 (1966) och del 2 (1973)]. Till största delen innehåller böckerna arrangemang av kända danska folkmelodier som »I skovens dybe stille ro», »Manden som gik efter øl» och »Hønsefødder og gulerødder». Noterna, som är konstfärdigt handskrivna av Zieler själv, är utformade enligt praxis för högländssäckpipa där grundtonen noteras som *a*⁴⁰ och förtecken inte sätts ut eftersom tonplatserna är fasta. Förutom de danska melodititlarna är boken skriven på engelska och vänder sig således till en internationell publik av utövare på högländspipa. En av melodierna »Den gamle skærslippers foraarssang» fann gehör hos några av Skottlands mest kända pipe bands och den ingår nu i den skotska repertoaren under namnet »The Danish Knife Grinder's Spring Song».⁴¹

Den gamle skærslippers foraarssang. *Slow air*

Kai Normann Andersen.

med tilladelse af
Wilhelm Hansen,
Musik-Forlag

Note: I denne melodi afviger 2det measure's 4 første takter fra originalens, der her naar high-b

»Den gamle skærslippers foraarssang« arrangerad för säckpipa av Mogens Zieler (Zieler, 1966). [*»The Old Knife-Grinder's Spring Song«*] arranged for the bagpipe by Mogens Zieler (Zieler, 1966).

I de danska melodierna har Zieler lagt till gracenotes (mer eller mindre komplexa drillar) enligt skotsk tradition. Med tanke på den tidigare diskussionen om hans motvilja mot att plagiera den skotska kulturen kan detta verka underligt, men faktum är att de under århundraden utvecklade drillarna kan betraktas som en del av höglandspipans instrumentidiomatiska uttrycksmöjlighet, likaväl som en del av den skotska säckpipsmusiken.

Vid de skandinaviska säckpipsmästerskapen 1970, infördes på Zieler's initiativ en tävlingsgren för melodier av skandinaviskt ursprung, spelade på höglandspipa, och han dömde denna första tävling.⁴² Sedan dess har säckpipsblåsare årligen tävlat med gamla och nya skandinaviska melodier i samband med mästerskapen. Naturligtvis spelar

flertalet skandinaviska utövare på skotsk säckpipa emellanåt musik som inte tillhör den skotska traditionen, allt ifrån skandinavisk folkmusik till brottstycken ur diverse populärmusik och konstmusik, men till den absolut övervägande delen spelas den repertoar som komponerats och komponeras för skotsk säckpipa.

Säckpipor på ett museum

Som enskilda instrument betraktat är de två säckpiporna som ingår i Zieler-samlingen vid Musikhistorisk Museum tämligen ointressanta. Den ena pipan utgör exempel på en typisk pakistansk tillverkad pipa av spelbar kvalitet.⁴³ Den andra pipan är skotsk tillverkad⁴⁴ troligen av en väl-

Tilbehør og løsdele til sækkepiber i Mogens Zielers samling på Musikhistorisk Museum. *Bagpipe accessories and spare parts in the Mogens Zieler Collection at the Musikhistorisk Museum in Copenhagen. (Photo: Kurt Larsen).*

renommerad firma, men pipan är av enklare standardtyp med beslag i nysilver och något plastmaterial. Träet är med största sannolikhet African Blackwood, vilket sedan lång tid varit den mest använda trätypen vid tillverkning av skotska säckpipor.

Vad som däremot gör de två piporna mycket intressanta är att de just tillhört den första person i Skandinavien som på allvar började lära sig spela. Det är också typiskt att Mogens Zieler först fick tag på en billig pakistansk pipa och sedan införskaffade en skotsk dito och att han behållit båda dessa. På samma sätt gjorde många av de andra pionjärerna i Danmark, Norge och Sverige. Men det som gör samlingen verkligen unik är att den också innefattar ett stort antal tillbehör av allehanda slag från rörblad och extrasäckar till övningspipor – allt som en säckpipsblåsare använder för att öva sig och hålla sin säckpipa i trim. Därtill kommer Zielers rikhaltiga arkiv av noter, böcker och korrespondens knutet till säckpipsintresset. Slutligen har alla dessa ting hållits samman och donerats till museet efter Zielers död. I ett brev från dödsboets testamentsexekutor till Musikhistorisk Museum står det:

*Da der tidligere er givet udtryk for, at disse effekter rettelig burde tilfalde Dem, tillader jeg mig herved at forespørge, om der måtte være interesse for at overtage disse effekter...*⁴⁵

Utiifrån vetenskapen om att Zieler var mycket pedantisk i sitt konstutövande och därtill mycket intresserad av detaljer kan man, då man står inför hans efterlämnade säckpipsamling med tillbehör, förnimma hur fascinerad han var av säckpiporna och alla deras detaljer. Han har inte ens kastat bort gamla uttjanta säckar och utblåsta rörblad. Det är nästan som att stå inför två säckpipsmumier som begravts tillsammans med alla sina jordiska ägodelar. Det enda som saknas är Mogens Zieler själv.

Den säckpipsmusik som kanske fascinerade Mogens Zieler mest var den klassiska piobaireachd-musiken med

sina minimalistiska ofta ostinatoaktigt upprepade drag. I sin lärobok i piobaireachd skrev den tyske säckpips pionjären Peter Brinckmann (1951-2003) att »piobaireachd [...] is deliberate music».⁴⁶ Zielers pedantiskt utförda bilder, liksom hans notsamlingar och andra arbeten kan också sägas vara noga övervägda och medvetna uttryck. På samma sätt kan hans efterlämnade säckpipor med tillbehör och arkiv ses som ett (kanske av det undermedvetna) komponerat, egenproducerat eftermäle – på sätt och vis ytterligare ett av Mogens Zielers konstverk.

English Summary

Two Bagpipes in a Museum: A Glimpse of the Imaginative World of Mogens Zieler

In the collections of Musikhistorisk Museum in Copenhagen there are two sets of great Highland bagpipes including a large number of bagpipe accessories, which have belonged to the well-known Danish painter and graphic artist Mogens Zieler (1905-1983). He was the first known Scandinavian to take up Highland piping seriously. In addition to the bagpipes, the collection includes an archive related to Zieler's interest in piping.

Objects in a museum can be seen as a surface that the onlookers must interpret, just as listeners must interpret the musical sounds they hear to make them into intelligible music. The interpretation is always made against a background of the individual's preunderstanding. The aim here is to sketch an outline of Mogens Zieler's interest in Highland piping, touching on his and some of the other early Scandinavian pipers' use of this genre in shaping personal identities.

Zieler's interest in art started at an early age. He wrote poetry most of his life, but he got famous mainly as a painter and a graphic artist. In his book about Zieler, Carl Fredrik Garde⁴⁷ writes that he was a meticulous painter,

paying great attention to detail. His paintings often balance imaginatively between the well-known and the foreign, the safe and the exotic.

Zieler acquired his interest in Highland piping as he was struck by the beauty of the sound of the pipes and drums listening to a radio program from the funeral of King George V in 1936. In a draft for an interview he explains that when he heard the music, »he got an immense desire to find out about it«. He started to learn on his own in 1948, but he also got a few lessons from some of the best players in Scotland, such as Pipe Major Ronald Lawrie and John D. Burgess, when they visited Denmark.

Together with a few other enthusiasts Zieler formed the Pipers' Club of Copenhagen in 1949. The group met regularly, played to each other and exchanged ideas. When the Scottish sculptor Robert A. Miller, who had learnt to play in The Boys' Brigade, moved to Denmark in the late 1950s, he was invited to join the club. According to Miller, Zieler was just as meticulous as a piping teacher as he was as a painter, and some of the younger members thought that progress was too slow.

In 1967, a number of members started to play more regularly under Miller's leadership and within two years Denmark's two first pipe bands were formed by members of the group – The Scottish Piping Society of Denmark and the Gladsaxe Pipe Band. Although Zieler had taken the first step to bring the early pioneers together he was not involved in forming the bands. In his opinion the Scandinavian pipers should not make exact copies of Scottish pipe bands dressed in Scottish Highland uniforms, a point that he vividly debated with the pioneers in Denmark, as well as with Per Colliander, the leader of first Swedish pipe band formed in Stockholm in 1968.

Both Zieler and the other pioneers made the colourful exotic Scottish piping part of their identity, but in slightly different ways. Most of the early pipe band enthusiasts had the ambition to become part of and find their identity in a growing world-wide Scottish piping community. This

included playing the Scottish repertoire, wearing Highland dress and playing according to traditional Scottish performance practice.

Similarly to the other pioneers, Zieler had been charmed by the exotic and colourful piping culture and he strove to learn the traditional way of playing, but where the others aimed at becoming insiders of the Scottish piping culture, he wanted to keep his Danish identity and create a Danish tradition suited to the Highland bagpipe. There are also clear parallels between the disciplined playing style of Highland piping, where every little minute detail is of importance, and Zieler's meticulous style of painting.

In the 1950s and 60s, Western society changed rapidly and the process of globalisation increased due to factors such as the growth of mass media and travelling. This led to what Anthony Giddens has called »the post traditional order of modernity«⁴⁸ where identities are shaped less according to tradition. This is a possible explanation to why Zieler perceived an identity problem where the pioneers one generation later, just saw opportunities. If it was difficult for someone in Denmark in the 1940s to play an instrument that was so closely connected to another country as the Highland bagpipe, it makes sense that it was a successful artist, maybe slightly eccentric, but with a strong Danish identity that did it.

Zieler published two books with traditional Danish tunes arranged for the Highland bagpipe and he also initiated a solo competition for Scandinavian tunes at the Scandinavian pipe band championships. Naturally, Scandinavian performers on the Highland bagpipe play traditional Scandinavian tunes now and then, but primarily they play the repertoire that has been and is composed especially for the great Highland bagpipe.

One thing that makes Zieler's bagpipes at Musikhistorisk Museum interesting is that they have belonged to the first serious Scandinavian Highland piper, but what is more interesting is the fact that they were handed over to the museum together with a multitude of accessories such as

reeds, old bags, tying-in cords, spare chanters etc. It is as if the pipes have been mummified and buried with all their earthly belongings. It is only Mogens Zieler himself that is missing.

Litteratur

- Brinckmann, Peter: *Piobaireachd I: Workbook*, The German Summer School of Piping, Drumming and Dancing, The Bagpipe Association of Germany, 1991.
- Donaldson, William: *The Highland Pipe and Scottish Society 1750-1950*, Phantassie, East Linton, 2000.
- Garde, Carl Fredrik: *Om lidt er alt så længe siden: En bog om Mogens Zieler*, Selskabet Bogvennerne, Århus, 1969.
- Giddens, Anthony: *Modernity and Self-Identity*, Cambridge, 1991.
- Hermansson, Mats d: *From Icon to Identity: Scottish Piping & Drumming in Scandinavia*, Göteborgs universitet (disputats), 2003.
- Holm, Paul Martin: »Piping and Drumming in Denmark«, i *The Copenhagen Winter Competition Program 1991*: s. 3. (Förf. innehar kopia av programmet.)
- Ruud, Even: *Musikk og identitet*, Oslo, 1997.
- Torp, Lisbet: »Bliver man skotte af at spille på sækkepibe?« i *Musikkens tjenere: Instrument – Forsker – Musiker, Meddelelser fra Musikhistorisk Museum og Carl Claudius' Samling VI: 1898-1998*, 1998: 231-259.
- Trevor-Roper, Hugh: »The Invention of Tradition: The Highland Tradition of Scotland« i Hobsbawm, Eric & Ranger, Terence (red.), *The Invention of Tradition*, Cambridge, 1983/1992.
- Zieler, Mogens: *Nogle danske melodier omsat til sækkepibe*, København, 1966.
- Zieler, Mogens: *Nogle danske melodier omsat til sækkepibe*, 2, København, 1973.

Noter

- 1 Säckpiporna har accessionsnumren MMCCS no. 1983-31 och MMCCS no. 1983-32.
- 2 Arne Keller gjorde 1986 en katalogisering av materialet, här förkortat MZ-arkiv.
- 3 Garde, Carl Fredrik: *Om lidt er alt så længe siden: En bog om Mogens Zieler*, Selskabet Bogvennerne, Århus, 1969.
- 4 Hermansson, Mats d: *From Icon to Identity: Scottish Piping & Drumming in Scandinavia*, Göteborgs universitet (diss.), 2003.
- 5 Garde, 1969: s. 5-8.
- 6 Garde, 1969: s. 9.
- 7 Garde, 1969: s. 12.
- 8 Garde, 1969: s. 18.
- 9 Garde, 1996: s. 20.
- 10 Garde, 1969: s. 43.
- 11 Hermansson, 2003: s. 177-208.
- 12 Hermansson, 2003: s. 41-44, s. 53-55.
- 13 Donaldson, William: *The Highland Pipe and Scottish Society 1750-1950*, Phantassie, East Linton, 2000: s. 3.
- 14 Zieler, Mogens, utkast till intervjuvar, handskrift märkt p.t. 8771, MZ-arkiv.
- 15 Zieler, Mogens: *Nogle danske melodier omsat til sækkepibe*, 2, København, 1973: s. 1.
- 16 Garde, 1969: s. 78.
- 17 En förening för skottar i Danmark.
- 18 Lawrie, Ronald, intervju utförd av förf. i Oban, Skottland, 29 aug. 1999.
- 19 En piobairachd är ett stycke bestående av ett tema med fastlagda variationer. Styckena är noterade, men fraseringen överförs huvudsakligen från lärare till elev genom gehörstradering.
- 20 Schjerning, Palle, e-mail till förf., 14 sept 2000.
- 21 Holm, Paul Martin: »Piping and Drumming in Denmark«, i *The Copenhagen Winter Competition Program 1991*: s. 3. (Förf. innehar kopia av programmet.)
- 22 En skotsk föregångare till Frivillige Drenge Forbund.
- 23 Miller, Robert, intervju utförd av förf. i Edinburgh, Skottland, 31 aug. 1999.

- 24 Den korta veckade kilt som är en del av dagens skotska nationaldräkt utvecklades kring 1700 genom en tudelning av den ursprungliga högländsdräktens huvudplagg 'belted plaid', bestående av ett tygstycke om ca 6 gånger 2 meter vilket veckades och fästes runt midjan med ett bälte (jfr Trevor-Roper, Hugh: »The Invention of Tradition: The Highland Tradition of Scotland« i Hobsbawm, Eric and Ranger, Terence: *The Invention of Tradition*, 1983: s. 18-22).
- 25 Torp, Lisbet: »Bliver man skotte af at spille på sækkepipe?« i *Musikkens tjenere: Instrument – Forsker – Musiker, Meddelelser fra Musikhistorisk Museum og Carl Claudius' Samling VI: 1898-1998*, 1998: s. 234-235, s. 238-240.
- 26 Hermansson, 2003: s. 204-205.
- 27 Hermansson, 2003: s. 338-341.
- 28 Detta framgår av korrespondens i MZ-arkiv.
- 29 Zieler, Mogens, utkast till brev, 24 mars 1971, till Jean & John [Major John Durbin, The Gordon Highlanders, angiven av Arne Keller som en av Zielers kontakter], MZ-arkiv. Uppenbara stavfel korrigerade.
- 30 MacNeill, Seumas, brev till Mogens Zieler, 30 sept 1971, MZ-arkiv.
- 31 Hermansson, 2003: s. 193.
- 32 Garde, 1969: s. 78-79.
- 33 Garde, 1969: s. 80.
- 34 Garde, 1969: s. 117-118.
- 35 Ruud, Even: *Musikk og identitet*, Oslo, 1997: s. 31.
- 36 Giddens, Anthony: *Modernity and Self-Identity*, Cambridge, 1991: s. 5.
- 37 Garde, 1969: s. 43.
- 38 Hermansson, 2003: s. 266.
- 39 Zieler, M., utkast till brev till Seumas MacNeill, [troligen 24 juni 1971], MZ-arkiv.
- 40 Högländssäckpipans grundton klingar i själva verket idag något högre än *b*.
- 41 Hermansson, 2003: s. 258-259.
- 42 I MZ-arkivet finns en del handlingar som rör denna tävling.
- 43 MMCCS no. 1983-31. I Pakistan tillverkas även turistpipor i billigt trä, vilka endast duger som väggdekorationer.
- 44 MMCCS no. 1983-32.
- 45 Jfr brev fra Jon Gudmundsen till Musikhistorisk Museum, 25 okt. 1983.
- 46 Brinckmann, Peter: *Piobaireachd I: Workbook*, The German Summer School of Piping, Drumming and Dancing, The Bagpipe Association of Germany, 1991: s. 49.
- 47 Garde, 1969.
- 48 Giddens, 1991: p. 5.